

1 2 1 5

A Magyar Hírlap hétvégi melléklete
2018. december 15.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

Ö s s z j á t é k

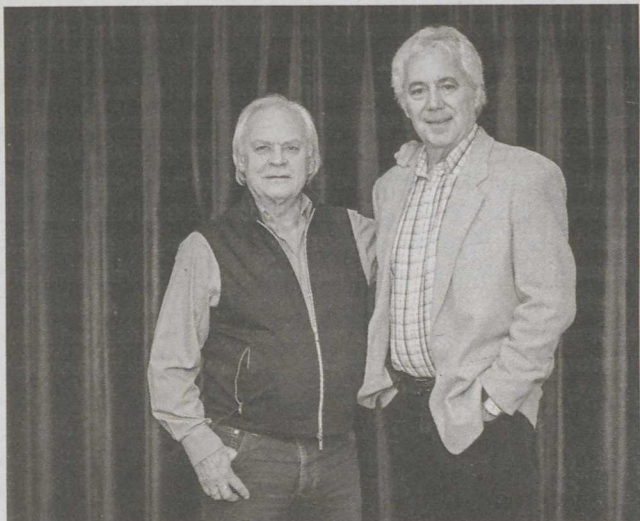
– És most magam esküszöm – szólta Dobó, két ujját a feszületre emelve. – Esküszöm, hogy a vár és az ország védelmére fordítom minden erőmet, minden gondolatomat, minden csepp véremet. Esküszöm, hogy ott leszek minden veszedelemben veletek! Esküszöm, hogy a várat pogány kezére jutni nem engedem! Sem a várat, sem magamat élve meg nem adom! Föld úgy fogadja be testemet, ég a lelkemet! Az örök Isten taszítson el, ha eskümet meg nem tartanám! Nem kételkedett azon senki. Lángolt mindenkinek az arca, mert tűz égett mindenkinek a szívében. A Dobó esküjére minden kard kivillant. Egy lélekkel kiáltották:
– Esküszünk! Esküszünk!

(Gárdonyi Géza: Egri csillagok, részlet)

Aranycsapat a rivaldában

„Azt mondta, elmondod a két mondatot, hogy „kapitány úrnak jelentem és a többi”, aztán meghalsz, kész. Nincs tovább”

Egri csillagok 50

Török Jancsi és Bornemissza Gergely,
azaz Benkő Péter és Kovács István
Fotó: Hegedüs Róbert

December 19-én lesz ötven éve, hogy bemutatották az Egri csillagokat, amely azóta is a legkedveltebb és a legnagyobb szabású magyar történelmi filmként van számon tartva. Idén ősszel az évfordulóra digitálisan is felújították, számos moziban újra látható. Két valóban szakavatott segítőtárral értünk a filmet övező kultusz nyomába: Kovács Istvánnal (Bornemissza Gergely) és Benkő Péterrel (Török Jancsi) nemcsak nosztalgiáztunk, de a hatvanas évek kulturális életéről, Várkonyi Zoltánról és a népszerűségről is beszélgettünk.

– Amikor ilyen régi kollégák, barátok egy ilyen évforduló kapcsán újra összejönnek, elkerülhetetlen az emlékek felidézése, az anekdotázás, de nem zavarja önöket, hogy sok más jelentős munkájuk helyett mintha mindig csak az Egri csillagokról esne szó? Sosem volt ezzel kapcsolatban rossz érzésük? Nincs a nosztalgiázásban egy picit keserűség?
Kovács István: – De van, természetesen... bocsánat, kezdek én?

Benkő Péter: – Persze, nekem úgyszólván gondolkodnom kell még ezen.

Kovács: – Nekem meg mindjárt beugrott, hogy vannak negatívumai, persze, több szempontból nézve is, bár picik. Az első, hogy se előtte, se utána nem csináltak, és vélhetően nem is fognak csinálni ilyen horderejű, ilyen elképesztően sikeres magyar filmet, mint az Egri csillagok. Ennek megvan a magyarázata. A másik, ami ehhez kapcsolódik: az irigység, mert e siker hangulata, hozadéka, népszerűsítő ereje olyan embereknek megemészthetetlen, akik a közelébe sem tudtak jutni. Ebből pedig előfordulhat olyan visszacsatolás a szakmában, hogy „te tehetsz arról, hogy nem engem választottak”, én legalábbis hallottam, Peti is vélhetően. Hozzám eljutott ilyesfajta dehonesztáló vélemény, csak ez engem egyáltalán nem érdekelt, illetve úgy voltam vele, hogy vélhetően oka van annak, hogy én játszottam a szerepet, de egy biztos, hogy nem én jelentkeztem.

„...elintézték Várkonyiék két nap alatt, hogy jött egy katonai kiállítás, ezért tudott jó színházat és filmeket csinálni, mert m

A forgatáson számos, előre nem tervezett esemény történt, így amikor a vár hirtelen lángra kapott, Várkonyi Zoltán tűzoltás helyett felvételre utasított, a színészek és a statiszták a helyükre futottak, a Dobót megszemélyesítő Sinkovits Imréről pedig ekkor készültek a legdrámaibb képsorok – úgy, hogy a jelenet eredetileg nem is szerepelt a forgatókönyvben

Fotó: MTI/Tormai Andor – 1968. július 16.

„Lőngép Budapestről Szófiába, amelyen hazacsempészték a stábot” mint egy jó kereskedő, tudta, mit kell kirakni a boltjában”

Folytatás az I. oldalról

Aki rossz szándékkal közelít, az ezt persze nem gondolja át. Ám sokkal-sokkal fontosabbak a pozitívumok, amikből sokkal több van – esetemben biztosan. Bár hál' Istennek nagyon sok jót játszottam pályám során, ám ilyen horderejű lehetőségem nem volt, illetve most már nem is lesz, hiszen nem vagyok húszéves. Az egész életemre kiható.

– Pályája elején két olyan kiemelkedő filmben játszott, mint a Kárpáthy Zoltán és az Egri csillagok. Mit gondol erről?

Kovács: – Szerencsém volt. És azóta tényleg nem telik el úgy nap, hogy valahol az utcán ne állítanának meg. Hiába gondolom, vagy esetleg szeretném, ha másról is felismernének, és persze, ha leállok beszélgetni, akkor lehet, hogy az ötödik mondatnál, mondják, hogy ebben vagy abban is láttam meg. De elsőre az Egri csillagok ugrik be. Ez, ha akarom, ha nem, változatlan a mai napig. Ennél fantasztikusabb érzést, sikert pedig nem tudok elképzelni. Mert nagyszerű, ha esténként tapsolnak neked a nézőtérre, ám az a pár száz néző hazamegy, egy része aztán emlékszik még rád egy darabig, lehet, hogy sokáig, de nagy többsége nem. Viszont a néző lelke, ízlése, emlékeinek összekapcsolódása egy ilyen filmmel nem mérhető a színházhoz – miközben a színház a legfontosabb minden valamire való színész számára, ez nem vitás. Ha felteszik a szokásos kérdést: vajon melyiket szeretem jobban, én is azt mondom, mint minden kolléga, hogy mindkettőt, de a színház az igazi. Szóval ez bonyolult, és tudom, már a harmadik mondatomban sem arra válaszoltam, amit kérdezett.

– Szerintem viszont nagyon is.

Kovács: – Összefoglalva tehát, a rossz érzéseket lehetne még keresgélni, de a pozitívumokhoz képest elenyészőek, érdektelenek.

Benkő: – Ugyanazt tudnám mondani, amit Pista, csak én a pozitívummal kezdeném. A mai napig sütkérezek ennek a filmnek a fényében, hiszen itt ülünk együtt, és ez minden pozitív dolgot elmagyaráz. Illetve abban is sütkérezek, hogy ez egy olyan munka volt, ami nem kínlódva jött létre.

Kovács: – Örömmunka volt az egész.

Benkő: – Igen, tényleg az volt, pedig két évig forgattunk. Döbbenet, hogy még mindig él ez a mozi. Szerintem a kultuszához az is hozzájárult, ami szörnyű, hogy kicsit megint aktuális is lett az iszlám hódítás miatt. A negatívumokra visszatérve, én a magyar művészi életre gyakorolt hatását láttam rossznak kicsit, hogy kettéválasztotta a filmes réteget – ami később aztán megoldódott. A művészfilmek gyűlölték ezt az egészet, a tévéfilmeket is, amik akkoriban jöttek be, amikben mi sokat forgattuk. Ők csinálták a saját szerzői munkáikat, és így kettévált a dolog. Akkor kezdődött ez a marhaság, ami a mai napig tart, amin változtatni kéne, hogy észreveszik a színészen maradt károkat meg a felvétel egén a repülőgép-kondenzcsíkot. Tudom, hogy kikerülhetetlen ez a bakigyjítés, de nem jó, hogy az emberek ezt látják meg, és nem azt, hogy „hú, de jó volt”.

Kovács: – De csak öt-hat ember látja meg...

Benkő: – Igen, de ők a nagyhangúak. És sajnos a werkfilmben lehetett látni ezeket az apróságokat, hiába volt igényes erre Várkonyi.

Kovács: – Nekem az a véleményem, hogy nem kell ezekkel foglalkozni, akinek csak ez tűnik fel a moziban, az inkább menjen ki a teremből.

Benkő: – Én azon szeretnék változtatni, hogy ne ez tűnjön fel. Hogy ne a hibát keressék az emberek.

– Ha már itt tartunk, visszanézve a filmet, ötven év távlatából, tapasztalatával van-e bármi, amit másképp csinálnának, máshogy jönnének be, vagy mondanának el egy mondatot egy jelenetben?

Kovács: – Szerintem bármelyik kolléga, ha ilyen helyzetbe kerül, azt mondja, van,

én is állapítottam már meg, hogy itt nem kellett volna lehajtani a fejem, vagy ott úgy bejönni. Ez a műfaj sajátja, többek közt ezért fontosabb, izgalmasabb egy színész számára a színház. A színpadon minden este ugyanazzal a gesztussal ér véget egy jelenet, mert én úgy gondolom, hogy a bizonyos mozdulattal tudom a legjobban kifejezni a mondanómat. Viszont a filmben, ami technikai műfaj inkább, elképzelhető, hogy a vágó a mozdulat felénél elvágja a jelenetet. Így nem az én szándékom szerint fejeződik be a gondolat, beleavatkoznak a rendezői-vágói koncepció szerint. Alapjában ettől még persze ugyanaz, de nem teljesen az, mint amit én elképzeltem, mert nem az én szándékom érvényesül. Ezért nem nagyon szoktam magam visszaneézni.

Benkő: – Ahogy én sem, de egyébként olyan vagyok, hogy nekem meg feltűnik néha: „Nézzenek oda, milyen jópofát csináltak ebből vagy abból a jelenetből!” Az Egri csillagokban ugye én meghalok, és amikor elolvastam a forgatókönyvet, megjelent bennem, milyen jól fogok majd haldokolni...

Kovács: – ...És olyan szépen haltál meg, mint soha!

Benkő: – Pedig Várkonyi nem volt szentimentális, imádtam, de nem engedtem semmi ilyesmit. Azt mondta, elmondod a két mondatot, hogy „kapitány úrnak jelentem és a többi”, aztán meghalsz, kész. Nincs tovább. Nincs szenvedő melodráma, azt nem bírta. És így volt a jó, szép egyszerűen.

Kovács: – Nekünk kezdőknek szerencsénk volt, Várkonyival nem volt nagy szerelemzés, lelkizés. Ez, ha belegondolunk, fantasztikus dicséret a fiatal színészek számára, nekem mindenképpen az volt...

Benkő: – Azt jelentette, bízik bennünk.

Kovács: – Így van. Várkonyi egyik elképesztő erénye volt a sok közül (a rengeteg hibája mellett), hogy pontosan tudta, kit kér fel arra a szerepre, és mit fog tőle visszakapni. Pályakezdő színészek esetében ez végül is egy hatalmas merészség...

Benkő: – ...És képesség.

Kovács: – Ez egész hihetetlen. A Török Bálint alakító Bessenyei Ferenc mondta egyszer – és köszönöm a sorsnak, hogy jó barátságban lehettem vele –, amikor elkezdte szidni valamiért a maga vehemens stílusában, hogy egy nagy erénye van Várkonyinak, pontosan tudja, milyen meleg a másik ember keze. Tudta, hogy akivel dolgozik, mit ér. Nagyon bölcs volt. Nem emlékszem egyébként, hogy kifejezetten gyakorlati-technikai instrukción kívül valaha mondott volna színészi megoldásra vonatkozót.

Benkő: – Nem igazán, szerintem sem. Színházban lehet, hogy jobban beleszólt, de azt hiszem, óriási képesség, hogy azt mondja, erre az emberre oda fognak figyelni, és akkor én vele játszom a szerepet.

Kovács: – Ő egyben látta az egészet, az adott képet az összes színészével mondjuk, és az harmóniát adott vissza neki.

– Mindezek fényében menyire volt könnyű vagy nehéz vele dolgozni?

Kovács: – Olyan nincs, hogy könnyű munka, ebben nem hiszek.

Benkő: – Tudják, a színész nagyon bele tud fáradni a macerákba. Amikor álságos dolgok, viták vannak, abban rettenetesen elfáradsz, és mire odakerülsz a kamerák elé, nem vagy magadnál. Na ezért volt nagyon könnyű Várkonyival dolgozni, mert nála nem voltak ilyenek.

– A forgatást, a felvételeket sok próba előzte meg nála?

Benkő: – Szerintem nem, legalábbis nem emlékszem. Persze, a technikai dolgokat, a vevést-lovaglást gyakoroltuk, próbáltuk.

Kovács: – Nekem nem voltak ilyen részeim a filmben. Azt tudom, hogy Verusnak (Venczel Vera, aki Cecey Évát, Vicuskát játszotta – S. K.) a Fürjes Ádámmal, azaz Sipeki Leventével való táncát nagyon sokat kellett próbálni. De ha most itt lenne, biztos elme-

sélné, ezért elmondom helyette, hogy Várkonyi megkérdezte őket Bárdi Györggyel mint Jumurdzsákkal a forgatáson, hogy az ostrom végi birkózásukat, hadakozásukat vállalják-e egyből, élesben csinálni. Ugyanis néhez lett volna ismétetni, újra felvenni, de ők igent mondtak. Így azt a roppant nehéz jelenetet egyszer vették fel, úgy került be a filmbe. Várkonyi ennyire bízott bennük. A forgatás egyik emlékezetes pillanata volt ez.

– A bemutatonál vagy már a forgatás közben sejtették, hogy ilyen meghatározó film lesz ebből?

Kovács: – Részleteiben nem, de azt, hogy hatalmas siker lesz, tudtuk. Úgy is volt előkészítve, a sajtó már a forgatás során is állandóan foglalkozott vele, nagy várakozás előzte meg. Az is örületes volt, és erre nagyon büszkék is vagyunk Verával, hogy ugye a Magyar Ifjúság lap szavazásán kilencvennyolc százalékos eredménnyel a közönség választotta ki minket a főszerepekre.

– Ilyenre azóta sem volt példa. Péter még főiskolásként hogyan került be a csapatba?

Benkő: – Ahogy már említettük, Várkonyinál nem volt casting, tudta, kivel akar dolgozni. Úgy emlékszem, hogy véletlenül együtt voltunk apuval (édesapja, Benkő Gyula Veli bég szerepét játszotta – S. K.), ami nem sokszor történt meg, őt kérte fel akkor a szerepre. De éppen ott voltam én is, mire azon az érdekes, dörmögő hangján azt mondta, hogy „hát akkor te fogod játszani a Török Jancsit”. Nem kerített neki nagy feneket. A forgatáshoz meg csak annyit, nem volt baleset sem. Elmondhatjuk, hogy a sors vagy Isten keze rajta volt ezen a filmen, akarta, hogy létrejöjjön.

– Szintén Várkonyinál maradva, az ötvenhatos forradalom után alig tizenkét évvel bemutatott filmben, illetve annak forgatókönyvében hogyan maradhatott benne Dobó várvédőkhöz intézett beszédének egyik legfontosabb mondata: „A haza nem eladó semmi pénzben.”?

Kovács: – Nem olyan rég tudtam meg Béres Istvántól, a forgatás helyszínéül szolgáló vár tervezőmérnökétől, hogy Várkonyi és Sinkovits Imre között nagyon komoly vita ment erről, sőt hajsza hűján kenyértörésre került sor, de végül benne maradt a filmben.

Benkő: – A forgatókönyvíró, Nemeskürty István mindig elment a határokig. Nagy igazságérzettel rendelkező ember volt, mindig feszegette a határokat, még az akkori, nagyon szűk határokat is, és mindig megtalálta a középút.

Kovács: – Nagyon jól tudott a libikókán egyensúlyozni, rendkívül diplomatikus volt.

Benkő: – De hát ebben Aczél György volt a mester. Ügyes, intelligens kommunista politikus volt ő, szerintem nem akart még egy forradalmat a szörnyűségek után, és meglátta ebben a lehetőséget. Azt is mondhatnám, dobott egy-két ilyen gumicsontot, hogy a nemzet tudat megjelenhetett a filmen. Ezt utólag gondolom így persze, akkor nem tudtuk mi ezt, nem foglalkoztunk ennyire vele.

– És a hatvannyolcas prágai eseményekkel?

Kovács: – Amit most mesélek, arra mindketten jól emlékszünk. Augusztus elejéig forgattuk a filmet Pilisborosjenőn, és utána kiköltöztünk Bulgáriába a törökországi részek forgatására. Augusztus huszadika körül fejeztük be a munkát, és másnap mentünk volna haza Budapestre, utolsó este volt egy kis bulink...

Benkő: – Mindig buli volt...

Kovács: – Jó, de nem volt olyan nagy. Szóval másnap reggel felkeltem, kimentem a teraszra, és a tengeren, amíg a szemem ellátott a horizonton végig fekete hadihajók álltak. Olyan volt, hogy csak „hős” szovjet ifjúsági regényekben olvastunk hasonlót. Emlékszem, nem is értettem, most a valóságot látom-e vagy mi ez? Ezerkilencszáznegyvennégyben születtem, tehát háborút nem láttam. Akkor még nem tudtuk, hogy „se-

regeink” előző nap vonultak be Prágába, a románok pedig kiszálltak belőle, és azzal a lendülettel le is zárták a bolgár határt. Nem tudtuk, hogy jutunk haza, hiszen csak Románián keresztül jöhettünk volna vissza Káliakrától, miközben effektíve hadiállapot volt Románia és a Varsói Szerződés országai közt. Valahogy aztán elintézték Várkonyiék két nap alatt, hogy jött egy katonai lőgépgép Budapestről Szófiába, amelyen hazacsempészték a stábot, szó szerint, hiszen le volt zárva a légtér. Nekünk persze, fiataloknak – én akkor huszonegy éves voltam, Peti huszonkettő – ez olyan izgalmas helyzet volt. De sosem felejttem el azt a képet, ahogy az idősebb kollégák, akik megélték a háborút, ültek, és látszott, ahogy mérlegelik a helyzetet.

Benkő: – Ők tudták mi lehet belőle.

Kovács: – Mi viccnek fogtuk fel, ők viszont tudták, hogy bármikor ránk lőhetnek. Amikor leszálltunk, csak akkor mondták el, milyen helyzetben voltunk, milyen titokban hoztak haza.

– A forgatókönyvre visszatérve, tudják-e egyáltalán, honnan jött az ötlet, hogy a Jókai-regények után az Egri csillagokat kéne megfilmesíteni?

Benkő: – Szerintem Nemeskürty javasolta, és aztán együtt találták ki Várkonyival.

Kovács: – Valószínűleg, szerintem is. Nekem az az olvasatom erről, hogy a hatvanas évek legelején kultúrpolitikai nyitás kezdődött a színházakban és filmes területen is. Akkor kicsit többet engedtek, például amerikai darabokat is játszhattak a színházak.

Benkő: – Kazimir Károly akkor került a Tháliába, ahol Sartre-tól az Ördög és a Jóistent rendezte (1964-ben volt a bemutatás – S. K.), a Vígben Tennessee Williams-darabok kerültek színre. Az jutott még eszembe, ami részben összefügg ezzel, hogy a sok topis, koszos, szürke, szovjet film után akkoriban jelent meg erősen az igény másra. Emlékszem, amikor én megláttam a Pistát Kárpáthy Zoltánként – egy ilyen szép palit – kisminkelve, jelmezben, rendesen megvilágítva, magamban felkiáltottam: „Úristen, mikor láttam utoljára ilyet?!” És a közönség is így volt ezzel. Ruhákat lehetett végre látni, bált – óriási igény lett erre.

Kovács: – És hogy miért éppen az Egri csillagok? Szerintem az az a regény, ami minden tekintetben megállja a helyét, a könyv, amely a legjobban megmutatja a magyar nép mentalitását, összetartozását, küzdeni tudását és így tovább. Akkoriban biztos minden gyerek legalább egyszer elolvasta, én például nagyon szerettem, mert kalandos volt, tökéletesen áttekinthető volt, szép nyelvezettel, és csak annyira bonyolult, hogy a diákság értse. Várkonyi tudta, ez önmagában siker, csak jól kell megcsinálni. Aztán, amikor már tudtam, hogy én játszom Bornemisszát, újra elolvastam, és az volt az érzésem, csak lapozni kellene a regényt, és azt lefilmezni, mert ez maga a forgatókönyv. Ugyanakkor addig még nem volt feldolgozva, eltekintve egy korai némafilmtől. Várkonyinak ehhez is kiváló érzéke volt: azért tudott jó színházat és filmet csinálni, mert mint egy jó kereskedő, tudta, mit kell kirakni a boltjában.

Benkő: – Hogy miket éltünk meg, milyen kort! Csak most jön rá az ember.

Kovács: – Elmondhatjuk, hogy szerencse szerencse hátán ért minket. Egyrészt azért, mert a mi korosztályunk már háború nélkül élhette le az életét, a másik, hogy akkor kerülhettünk pályára, amikor a magyar színjátszás színe-java virágjában volt. Kimagaslóan egyszerű kollégákkal dolgozhattunk együtt.

Benkő: – A magyar színészetben is összefüggött akkor egy aranycsapat, aminek némileg mi is része lehettünk. Hihetetlen összjáték volt ez.

„Elvtársak, imához!”

Gárdonyi regénye igen korán megihlette a filmeseket, Fejős Pál 1923-ban forgatott némafilmet a könyv alapján. A történelmi díszletet a cseszneki várrom szolgáltatta. A Várkonyi Zoltán rendezte, 1967/1968-ban készült Egri csillagok -, amelyet eddig 18 millióan láttak - valódi „nemzeti ügynek” számított. Minden idők legnagyobb hatású, káprázatos szereposztású magyar történelmi filmjének előirányzott költségvetése 19 millió forint volt, ami a forgatás végére 45 millióra emelkedett. Amikor a várostrom jeleneteit vették fel Pilisborosjenőn, a Magyar Néphadsereg ötezer katonát biztosított a forgatásra, többségük a török sereget alkotta. A film egyik jelenetében látható, amint a törökök imádkoznak, ám az kevésbé ismert, hogy a felvétel megkezdése előtt a néphadsereg tisztjei így adták ki az utasítást a sorállományak: „Elvtársak, imához!” Az ostromlók nyakába zúdított forró olmot és szurkot jéggel kevert, fekete masszával helyettesítették, ami hűsítő hatású volt a rekkenő nyári hőségben.

Hadtörténelmi szakértők segítették a forgatást, de szükség volt a '45 előtti ludovikás tisztek tudására is. Így alkalmazták Nagy Kálmán egykori huszár századost, aki 1941-ben Ukrajnában, majd 1944/1945-ben huszárszázad parancsnokként harcolt, szolgált az új honvédségben, közreműködött a Rákóczi hadnagya című történelmi film forgatásán, majd 1956-ban részt vett Mindszenty-József hercegprímás amerikai nagykövetségre való menekítésében, amiért nyolc év szabadságvesztésre ítélték.

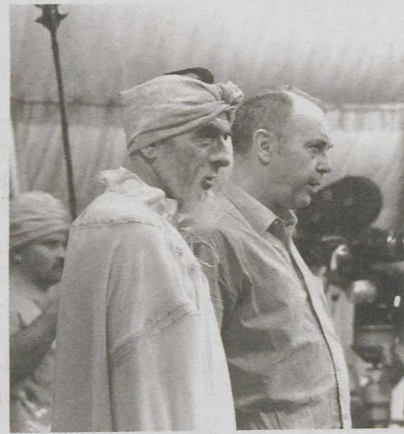
A forgatáson számos, előre nem tervezett esemény történt, így amikor a vár hirtelen lángra kapott, Várkonyi Zoltán tűzoltás helyett felvételre utasított, a színészek és a statiszták a helyükre futottak, a Dobót megszemélyesítő Sinkovits Imréről pedig ekkor készültek a legdrámaibb képsorok - úgy, hogy a jelenet eredetileg nem is szerepelt a forgatókönyvben.

A színészek lubickoltak a népszerűségben, így fordulhatott elő, hogy Kovács István 27 ezer, míg Benkő Péter 22 ezer rajongói - többségében szerelmes - levelet kapott. Az egri vár

mását a Pilisben a néphadsereg építette fel, és más filmekben is szerepet kapott (például: Gyula vitéz télen-nyáron, Rab ember fiai, Mint oldott kéve, Angyalbőrben, Magyar vándor). A romos vár ma is Pilisborosjenő turistacsalogató látványossága. A halhatatlan regénynek és az abból készült filmnek köszönhetően legkiemelkedőbb történelmi emlékhelyünk az egri vár, amely a magyarság zarándokhelye, itt róhatjuk le kegyeletünket a hősök előtt - Gárdonyi után jól tudván, hogy „a falak ereje nem a kőben vagy, hanem a védők lelkében” -, ahol Kossuth 1848-as szavaival élve a hazafiságot csak tanulni lehet. Elfelelt tény, hogy 1944 őszéig a katonaság használta Egerben a vár épületeit, és a Várlaktanyában az egri Dobó István 14. honvéd gyalogezred ezredközvetlen részei állomásoztak.

Az Új Széchenyi Tervnek köszönhetően 2014-től folyamatosan újul meg Eger történelmi látványossága.

Babucs Zoltán

A Szulejmánt alakító Major Tamás és Várkonyi Zoltán rendező

Fotó: MTI/Patkó Klári

Válogatás Jókai Mór elbeszéléseiből

„Üsd ágyun! de ne nágyun. Dobj ki az ablakun, had szalágyun...”

A kalmár és családja

(5.)

Este szokottnál korábban becsukta a boltot, s meghagyta Birbucnak, hogy akárkivel beszél, mindeniknek azt mondja, hogy semmit sem tud.

Maga pedig lesbe állt a kerítés mellé, rávárva, hogy megcsípjé a hivatlan látogatót.

Az éjszaka oly sötét volt, amilyen csak lehetett kisvárosban, ahol még nem találták fel az utcai lámpásokat, s Gerguc gazdának minden törekvése mellett sem sikerült hat lépésnyire láthatni.

Egyszerre azonban kocogást hall a háta mögött s közel maga mellett egy frakkos alakot érez elsurranni, ki az ablak előtt megáll, azt felnyitja, s az egyik lábát felteszi rá.

Gerguc gazda ilyen pozitúrában ragadta meg a hivatlan látogató frakkjának mindkét szárnyát, kérdezve:

- Hová oda orfi?

Amaz is megjijedt, s iparkodott arcát elrejteni a kalmár elől, ki a sötétben különben sem ismerhette őt meg, s komikus találmánysággal kérde:

- Hát nem szabad ide menni?

- De hogy szabadna? Mit akarsz itten?

- Keresztül akartam menni, azt gondoltam, hogy Durchhaus.

- Az én házam Durchhaus! Az ablakun be, a kiminyon ki? Mutasd nekem zábrázatodat, hadd lássam, te vágyolsz-e bulund, vagy én?

Az elfogott alak azonban ábrázat helyett az öklét mutatta meg Gergucnak, még pedig oly közel találta azt vinni a szeméhez, hogy az orra

betörtött miatta, s ő maga hanyatt-esett a sárba. Az alak elszaladt.

A feldöntött kalmár pedig felordítá az egész utcát, ott maradván a sárban fekve, hogy lássák mi történt vele, s föl nem hagyta magát addig emelni onnan, míg a publikum teljesen meg nem győződött esete felől, akkor is sántított kezére, lábára, s minden csontjaira jajgatott.

Másnap a családi tanácsban előterjeszté Birbuc diák azon felfedezését, miszerint ő azalatt, míg az utcán az éji rabló az ablakot nyitogatta, a pitvarajtón egy fehér-személy alakot látott kilopózní, ki a zaj hallatára ismét kifutott onnan, ő ugyan gyanakodni sem tud, hogy ki lehetett az?

Mincucka fülig elpirult e szókra, s azt mondá ujjait ropogatva:

- Én tudom ki volt, de nem mondom meg.

- Paráncsulom, hogy megmund!

- kiáltá a kalmár.

- Ha kéred sem mondom.

- De ha szípen kérem.

- Ha elfogadod, hogy nem szólsz neki egy szót sem róla, sem másnak meg nem mondom, sem nem bántod érte.

- Fogadum, fogadum.

- No hát megsúgom. Tartsd ide a füledet. A Libucka volt.

- A... No megállj, most nem bántum, de majd bántum máskor. Majd vigyázok rá. Megtűröm a csontját.

E perctől fogva valahányszor nagyobbik leányát meglátta, mindig ököllel fenyegette, mondván:

- No megállj!

Az el nem tudta gondolni, hogy hová álljon, és miért álljon?

Egy éjjel Birbuc diák nagy sebesen felrángatja Gerguc gazdát az ágyából.

- Megint itt van a gavallér.

Ott vannak mind a ketten

a pitvarszobában.

A kalmár orrán-száján esett ki az ágyából dühében, de míg ő papucsát, bundáját s karikás ostorát kereste, azalatt Birbuc diák egy furkósbottal már a pitvarszobában dolgozott.

A kalmár ordítva rohant utána.

- Üsd ágyun! de ne nágyun. Dobj ki az ablakun, had szalágyun, mert nem tudod, hogy ki vágyun?

Eszébe jutott, hogy hátha valami nevezetes ember lesz a kópé, s Birbuc diák amilyen bolond, még agyonüti.

Birbuc csakugyan kivetette az ablakon a hivatlan vendéget, mire Gerguc odaért. A légyott személyzetének csak a másik fele maradt ott, a leányzó, ki bújni iparkodott valahova.

- Fugd el! - kiáltá Gerguc dühösen. - Fugd be a száját, ne kiáltson!

- s azzal kétrét fogva a karikást, elkezdé végig kenegetni az elfogott némbert, kire minden ütésnél kiáltta: - ne te Libucka! semmirevaló Libucka! nesze Libucka!

A bűnhődő személy dühös vonaglásal erőlködött magát Birbuc keziből kiszabadítani, de az izmos siheder, mint egy vaspánt, oly erővel tartá őt fogva egy kezével, míg a másikkal száját fogta be, nem törődve a karmolással és tépéssel,

melynek saját képe és haja volt kitéve.

Mikor aztán a kalmár kifáradt a verésben, rekedt hangon hörgé:

- Már most mars a háztul. Soha ne mondd, hogy az én leányom voltál, Libucka.

E pillanatban gyertyavilág érkezett; a háznép elősietett a zajra, s a kalmár a legelső érkezőben Olivíát látta meg, míg a megvert egyéniségben, ki Birbuctól eleresztve, dühében és fájaldalmában a földhöz vágta magát, az arányus leányamat ismeré fel.

A kalmár sóbálvánnyá változott bámulatában.

Az ütlegeket oly adagokban szolgáltató ki kedvenc leányának, aminőkben azok csak Olivíának lehetnek szánya. A kényeztetett gyermek, kihez kemény tekintettel sem volt szabad nyúlni, tarkótól talpig meg volt rakva keresztben, hosszában, mindenféle színű vonásokkal, miknek fájdalma és szégyene egyiránt égető volt.

- Már az megvan, - monda végre a kalmár hülye biztatással. - Erről bizony nem tehetek. Minek mondtad, hogy a Libucka volt? Hát mit csinálhatuk én most?

Azon városban, hol a kalmár lakott, hajdan sok görög és sok más cernásboltos élt, de tudja Isten mi lelte őket, úgy kivesztek apródonkint, hogy utoljára csak egy kompatriótája maradt még Gergucnak, egy igen vén ember, ki szintén boltos volt, és mindenfélét árult, ami szemnek, szájnak és ostornyélnak való volt.

Utoljára ez is megúnta a sok ácsorgást ezen a földön, s egy szép éjszakán csendesen átszenderült azon boldogabb hazába, ahol örök-ké hűsvét van s paszuly nem terem s hol a boldogultak megdicsőült szellemei egész nap nem tesznek egyebet, mint pénzt számlálnak.

Az egész város csodálkozott és sajnálkozott e jó ember halálán, csupán Gerguc vette sztoice a dolgot.

- Na bizuny. Ez a sorsnak az ürendeltetése. Meghalnak a boltosok is, mert ha soha se halnának, csak mindig születnének, a sok cirnásbult nem férne egymástul a földön.

Így szólt mások előtt, de keblében másképpen érzett.

Valami borongós sejtelem szállta meg szívét, hasonlatos ahhoz, mint midőn a fél-hízásban levő mangalica egyszer csak elkezd nem enni, csak az ólat rágja, mintha érezné gyászos végét.

Gerguc gazda sejteni kezdé, hogy most már rajta kívül több boltos nem hal meg a városban.

E gondolat terhe vastag melankóliát hozott kedélyére. Leányaira nem ügyelt többé. Birbuc diáknak egész nap prédikációkat tartott a boltban, s míg egy-egy vásárló fuvaros kiválasztott magának egy ostornyélet, azalatt Gerguc egész ünnepélyességgel elbúcsúztatta magát. Semmit sem evett és mindent eladott a boltból, utoljára csak úgy kongott másodmagával az üres boltban, hogy magát sem találta benne.

Folytatjuk